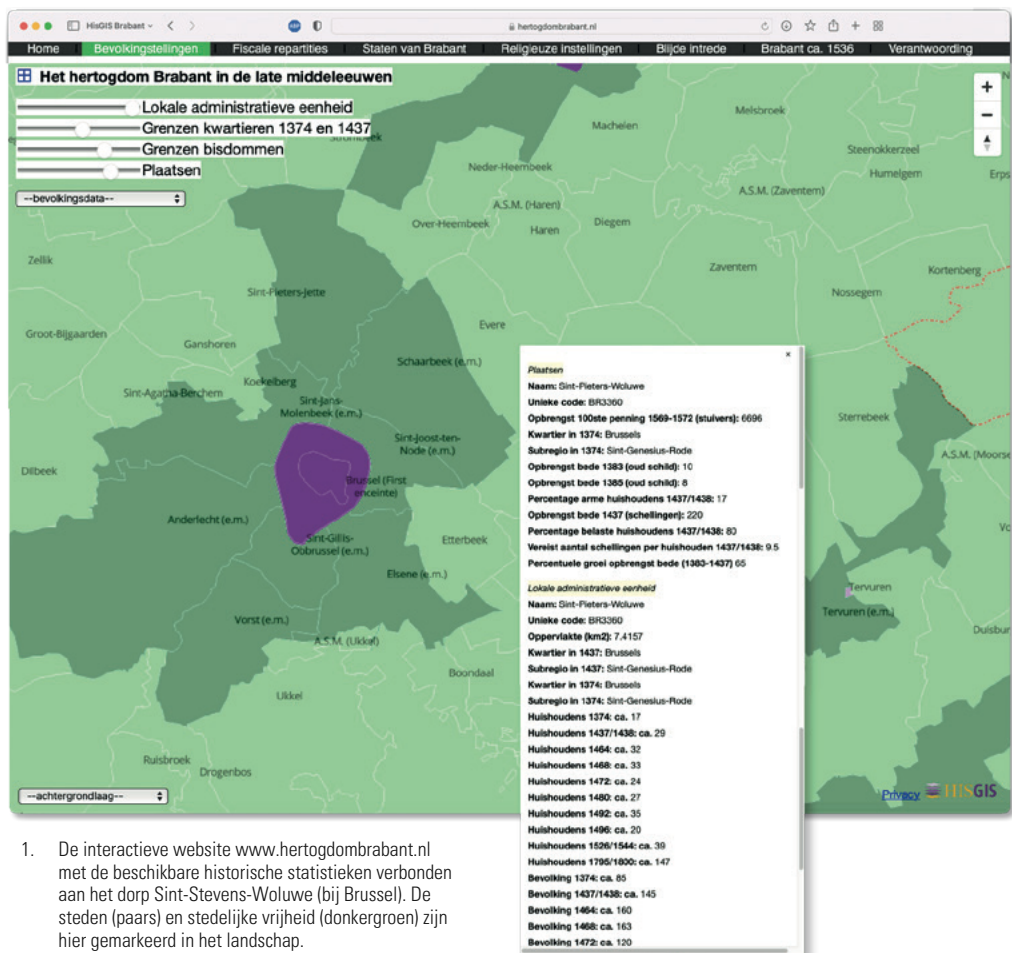

1. De interactieve website www.hertogdombrabant.nl met de beschikbare historische statistieken verbonden aan het dorp Sint-Stevens-Woluwe (bij Brussel). De steden (paars) en stedelijke vrijheid (donkergroen) zijn hier gemarkeerd in het landschap.

Middeleeuws Brabant online

Website: <https://hertogdombrabant.nl/>

Datasets: <https://hdl.handle.net/10622/UOKBYL>

Een goede kaart is onmisbaar voor het verwerven en verwerken van historische kennis. Hij biedt de gebruiker in één opslag een overzicht van de geografische ligging van behandelde plaatsen, het liefst in hun historische context. Op deze manier is een kaart een uitnodiging aan de lezer om dwarsverbanden tussen plaatsen, personen en gebeurtenissen te leggen. Toch kent de standaard verschijningsvorm van een kaart, in druk of als online afbeelding, ook zo zijn beperkingen. Juist het leggen van dwarsverbanden wordt bemoeilijkt door het gebrek aan interactie met de alternatieve bronnen van (geografische) kennis. Ook voor de ruimtelijke analyse van de gegevens die aan een kaart ten grondslag liggen biedt een gedrukte, statische kaart weinig tot geen soelaas.

Die bewegingsvrijheid wordt wel geboden door GIS. GIS, Geografisch Informatie Systeem, is een verzamelterm voor digitale kaartsystemen en de bijbehorende software om digitale kaarten te produceren, de gegevens die aan die kaarten zijn verbonden te analyseren en waar nodig te visualiseren. Vooral de mogelijkheid om verschillende informatielaagen – bijvoorbeeld over grondgebruik, archeologische vondsten, nabijheid transportwegen – met elkaar te verbinden is een enorme meerwaarde van GIS. Daar staat tegenover dat de gebruiker enige moeite moet doen om zich GIS-software eigen te maken. Zelfs al is die leercurve minder steil dan dikwijls wordt gedacht.¹

Om aan zo veel mogelijk typen gebruikers de mogelijkheid te bieden het hertogdom Brabant (Afbeelding 2), een van de meest centrale en dichtbevolkte territoria in de middeleeuwse Nederlanden, in detail te verkennen, is gekozen voor een combinatie van de klassieke visualisatievorm, de kaart, en historisch GIS. De kern daarvan vormt de website www.hertogdombrabant.nl, die aan een breed publiek – ook onderzoekers – een interactieve omgeving biedt om een digitale GIS-kaart van het hertogdom tot in detail te verkennen, zonder dat ervaring met GIS-software zelf vereist is. Voor onderzoekers die gevorderde ruimtelijke analyses willen uitvoeren zijn alle achterliggende GIS- en databestanden vrij toegankelijk te gebruiken, zolang het resultaat ook zelf weer op dezelfde wijze wordt gedeeld met anderen.²

Het initiatief voor de website is voortgekomen uit het door Mario Damen (Universiteit van Amsterdam) geleide onderzoeksproject *Imagining a territory. Constructions and representations of late medieval Brabant*, dat is gefinancierd door NWO.³ De uitvoering is in handen geweest van de Fryske Akademy. De digitale basiskaart zelf komt uit de koker van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), waar aan de ontwikkeling van een historisch GIS voor middeleeuwse en vroegmoderne lokale grenzen in de hele Nederlanden

1 Een uitstekende en praktisch gedreven inleiding op GIS, in dit geval gericht op het veel gebruikte *open source* softwarepakket QGIS, biedt de website <https://www.qgistutorials.com/nl/>.

2 Stapel, 'Duchy of Brabant GIS Collection'.

3 <https://www.nwo.nl/projecten/360-50-100-0>

2. De basiskaart van het hertogdom Brabant, zoals deze ook op www.hertogdombrabant.nl – in interactieve vorm – wordt aangeboden. (Bron: Oostindiër en Stapel, 'Demographic Shifts')

wordt gewerkt.⁴ Daarbij is eveneens aansluiting gezocht bij het aan het IISG uitgevoerde NWO-project *(Re)counting the Uncounted. Replication and Contextualisation of Premodern Population Estimates in the Netherlands and Belgium (1350-1800)*.⁵ Het doel van dit project is om eerder uitgevoerde bevolkingsschattingen te repliceren, waarbij de originele, niet-geaggregeerde bronnen die ten grondslag liggen aan die schattingen (haardtellingen, communicantentellingen, etc.) worden gekoppeld aan de eerdergenoemde historische GIS-kaarten.

De website biedt momenteel een aantal interactieve thematische kaarten aan. Een viertal thema's maakt gebruik van de basiskaart van het hele hertogdom, die grenzen op het niveau van de dorpen, steden, kwartieren en andere administratieve eenheden en ook van bisdommen aanbiedt (Afbeelding 1). Het gaat om bevolkingsschattingen voor verschillende jaren tussen 1374 en 1526 alsmede 1795/1800 (op basis van met name haardtellingen en enkele extrapolaties), fiscale repartities (de verdeling van de belastingen over de steden en dorpen van het hertogdom), percentages 'arme' huishoudens (Afbeelding 3), de herkomst van de leden van de Staten van Brabant, en de plaatsbepaling van religieuze instellingen zoals kloosters. Een vijfde thema focust op de route van de zogenoemde Blijde Intrede van hertog Maximiliaan van Oostenrijk in Antwerpen (1478): de ceremoniële huldiging van de vorst door de onderdanen van de stad waarbij verschillende *tableaux vivants* doorheen de stad werden aangedaan. Een zesde thema focust op de oudst bewaarde 'kaart' van het hertogdom: een pentekening uit ca. 1536, geïnspireerd op het klassieke T-O model voor middeleeuwse kaarten: een cirkelvormige kaart met daarin de drie bekende continenten, geordend in de vorm van een T (Azië boven, Europa linksonder, Afrika rechtsonder, Jeruzalem in het midden).

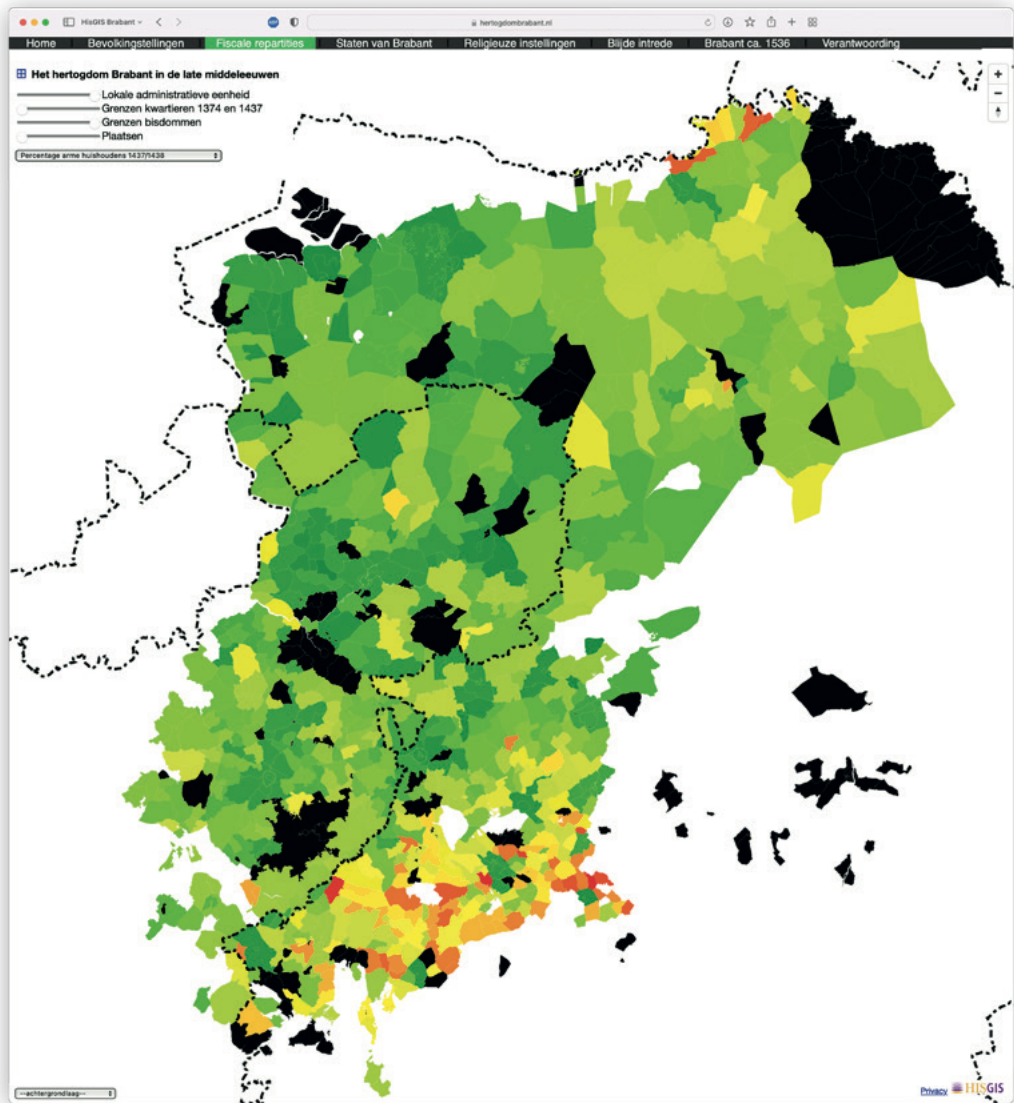
Elk van de thema's wordt uitvoerig op de website ingeleid en is voorzien van een eigen legenda, schuifbalken waarmee bepaalde visuele lagen aan en uit kunnen worden gezet en een zogenaamd 'drop-down-menu' waarmee verschillende statistieken kunnen worden gevisualiseerd. Tot slot is het mogelijk om te kiezen voor een neutrale achtergrond, een gegeoreferente versie van de gewestelijke kaart van Jacob van Deventer uit 1536 (bewaard gebleven in een kopie uit 1560), of de kaart van het Koninkrijk der Nederlanden in 1816.

Uiteindelijk willen we met deze website gebruikers inspireren om hun eigen dwarsverbanden in de Brabantse geschiedenis te leggen. Bijvoorbeeld door de eigen directe omgeving te verbinden met de geschiedenis van het hertogdom als geheel. Of door eigen (geografische) datasets te koppelen aan de onderliggende GIS-bestanden. Ideeën om de website te verrijken met aanvullende thematische kaarten zijn meer dan welkom. Zij kunnen bij ondergetekende, of een van de andere makers van de website worden voorgelegd.

Deze publicatie maakt deel uit van de projecten *Imagining a territory. Constructions and representations of late medieval Brabant* (met projectnummer 360-50-100) van het onderzoeksprogramma Vrije Competitie en *(Re)counting the uncounted. Replication and Contextualisation of Dutch and Belgian Premodern Population Estimates (1350-1800)* (met projectnummer 401.19.038) van het onderzoeksprogramma Replicatiestudies die (mede) zijn gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

4 Stapel, 'Historical Atlas'.

5 <https://www.nwo.nl/projecten/40119038>

3. Percentage als 'arm' aangeduide huishoudens in 1437/1438. Zwart is geen data, donkergroen is 0%, geel is 50%, donkerrood is 100% arme huishoudens

Literatuur

Oostindier A.E. en R.J. Stapel, 'Demographic Shifts and the Politics of Taxation in the Making of Fifteenth-Century Brabant', in: M.J.M. Damen en K. Overlaet ed., *Constructing and Representing Territory in Late Medieval and Early Modern Europe* (Amsterdam 2022) 141–178.

Stapel R.J., 'Duchy of Brabant GIS Collection' (IISH Data Collection 2020) <https://hdl.handle.net/10622/UOKBYL> [geraadpleegd 21 juni 2020].

Stapel R.J., 'Historical Atlas of the Low Countries (1350-1800)' (IISH Data Collection 2020) <https://hdl.handle.net/10622/PGFYTM> [geraadpleegd 10 juni 2020].